

JOLANTA JÓŹWIAK

ORCID: 0000-0003-0884-821X

Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy

jjozwiak@ukw.edu.pl

Perswazyjność komunikatu medialnego z elementem intertekstualnym

Słowa kluczowe

onomastyczna analiza dyskursu, perswazja w mediach, imiona biblijne Dawid i Goliat

Key words

onomastic discourse analysis, persuasion in media discourse, biblical names David and Goliath

Perswazyjna siła elementów intertekstualnych związana jest z wiedzą kognitywną odbiorców, której aktualizacja pozwala na ukierunkowanie ich percepcji w procesie recepcji i interpretacji przedstawianych komunikatów medialnych. W szerokim ujęciu Ryszarda Nycza kategoria intertekstualności postrzegana jest jako „aspekt ogółu własności i relacji tekstu, który wskazuje na uzależnienie jego wytwarzania i odbioru od znajomości innych tekstów oraz archi-tekstów (reguł gatunkowych, norm stylistyczno-wypowiedzeniowych) wśród uczestników procesu komunikacyjnego”¹. Analizując wykładniki tekstowe intertekstualności w utworach literackich, badacz podkreślał, że „rozszyfrowanie zasadniczo niezwerbalizowanego czy nieuświadomianego tła kontekstowego – na którego ścisły, nierozwalny związek z semantyką tekstu wskazują określone językowe sygnały inferencji – jest konieczne dla pełnego odczytania utworu”². Sytuacja wygląda podobnie w wypadku

¹ Ryszard Nycz, „Intertekstualność i jej zakresy: teksty, gatunki, światy”, *Pamiętnik Literacki* 81 (1990): 97.

² Tamże.

wykorzystywania elementów intertekstualnych w dyskursie medialnym. Zrozumienie komunikatu jest możliwe, jeśli odbiorca posiada kompetencje do odszyfrowania sensów.

Rozważania na temat potencjału perswazyjnego elementów intertekstualnych w komunikatach medialnych zostaną zaprezentowane na przykładzie antroponimów o proveniencji biblijnej *Dawid* i *Goliat*, których częstotliwość użycia w mediach znacznie wzrosła po inwazji Rosji na Ukrainę 24 lutego 2022 roku, gdyż w wielu tekstach wymienione onimy zastąpiły nazwy państw uwikłanych w konflikt zbrojny – Ukrainy i Rosji. W terminologii Jurija N. Karaulowa, źródło, z którego pochodzą badane jednostki, czyli Biblia, stanowi tzw. *tekst precedensowy*, charakteryzujący się szczególną wartością poznawczą i znaczeniem emocjonalnym dla poszczególnych członków społeczności. Tego rodzaju teksty są dobrze zakorzenione w społecznej świadomości oraz często pojawiają się w komunikacji międzyludzkiej i są wielokrotnie przywoływane w różnych rodzajach dyskursu³.

Wybrany do analizy materiał został zgromadzony w latach 2022–2023 metodą ekstrakcji manualnej i automatycznej w wyniku systematycznego przeglądu baz danych prasowych różnych serwisów internetowych. Zastosowano przy tym selekcję według kryterium obecności w tekstach antroponimów *Dawid* i *Goliat*, użytych tylko w kontekście agresji Rosji na Ukrainę.

Analiza została przeprowadzona z uwzględnieniem poziomu tekstowego, pragmatycznego i funkcjonalno-dyskursywnego, zgodnie z prezentowanymi w pracach Mariusza Rutkowskiego i Katarzyny Skowronek⁴ założeniami onomastycznej analizy dyskursu. W opisie materiału wykorzystano również założenia językoznawstwa kognitywnego, odnosząc się do teorii prototypów, a przede wszystkim opisując rolę badanych jednostek w strukturze metafory konceptualnej.

Badacz dyskursywnych właściwości nazw Mariusz Rutkowski pisał, że nazwy własne, dzięki swym właściwościom referencyjnym mogą być szczególnie użyteczne w roli wzorców-nośników określonych cech i są chętnie wykorzystywane jako owe wzorce ze względu na swoją syntetyczność, skrótowość – przy jednoczesnej obrazowości i wyrazistości – i umożliwiają posłużenie się skondensowanym symbolem zamiast rozbudowanego opisu⁵.

Dawid i *Goliat* to specyficzne jednostki, bardzo pojemne semantycznie z perspektywy ich potencjalnej obecności w strukturze metafory konceptualnej, opartej na cechach charakterystycznych referentów prymarnych. Jak stwierdził Rutkowski, tylko nieliczne nazwy własne występują w roli nośników metafor pojęciowych, ponieważ są poznawczo trudniejsze i wymagają od odbiorcy znajomości wzorca, denotacji. W związku z tym „utrwaleniu językowemu podlegają tylko te metafory nazewnicze, które są mocno osadzone w kulturze, świadomości społecznej oraz mające odpowiednio dużo potwierdzeń

³ Ūrij N. Karaulov, *Russkij ŕzyk i ŕzykovaŕ liĉnost'* (Moskwa: Izdatel'stvo LKI, 1987), 216.

⁴ Mariusz Rutkowski, Katarzyna Skowronek, *Onomastyczna analiza dyskursu* (Kraków: Wydawnictwa AGH, 2020), 32–34.

⁵ Mariusz Rutkowski, *Nazwy własne w strukturze metafory i metonimii. Proces deonimizacji* (Olsztyn: Wydawnictwo UWM, 2007), 278.

tekstowo-korpusowych”⁶. Do takich właśnie jednostek należą analizowane antroponimy. Ponadto niezwykle istotna jest tu cała przedstawiona w Biblii historia, którą możemy traktować jako tzw. kontekst precedensowy, który został określony przez Aleksandra Kiklewicza jako kontekst „zachowywany w pamięci kolektywnej i bardziej lub mniej regularnie odtwarzany w dyskursach w związku z omawianiem określonych zagadnień, zjawisk, stanów rzeczy”, co sprawia, że „tekstowe interpretacje znaków na skutek precedencji zaczynają przenikać do innych dyskursów, a niekiedy ulegają generalizacji – wpływają na znaczenie ogólne (czyli słownikowe) jednostek leksykalnych”⁷.

W kontekście napaści Rosji na Ukrainę sytuacja opisana w źródle intertekstualnym dostarcza pozytywnych argumentów w kwestii możliwości powstrzymania agresji, a do takich właśnie warto odwoływać się w komunikacie perswazyjnym. Przy czym istotne jest w omawianym przypadku to, że argument nie wymaga eksplikacji werbalnej, ale wynika ze wspomnianej wiedzy uprzedniej oraz z pozwalającej na rozszyfrowanie ukrytych sensów kompetencji intertekstualnej odbiorcy.

W relacjach medialnych (szczególnie z okresu pierwszego roku trwania konfliktu) biblijne starcie Dawida i Goliata (słabszego z silniejszym, które nieoczekiwanie dla wszystkich kończy się zwycięstwem słabszego) występuje w charakterze prototypu, uwzględniającego najrozmaitsze cechy charakterystyczne. Zgodnie z założeniami tradycyjnego w literaturze przedmiotu ujęcia, mieszczącego się w ramach przedstawionej przez Georges’a Kleibera standardowej wersji teorii prototypów, prototyp jest interpretowany jako zbiór najbardziej typowych dla danej kategorii cech lub jako najlepszy przedstawiciel kategorii⁸. Rzecz jasna, że w świadomości zbiorowej czy w świadomości konkretnego użytkownika języka wszystkie cechy wykorzystywane jako podstawa poszczególnych metafor nie są permanentnie obecne. Dopiero w odpowiednio dobranym kontekście ulegają aktualizacji i aktywują niejako automatyczne odniesienie opisywanej współcześnie sytuacji do prototypu albo właściwie do wyobrażenia odbiorcy o pierwowzorze.

Zarówno charakterystyczne cechy biblijnych postaci, jak i cechy przedstawionej w starotestamentowej opowieści sytuacji dają podstawę do wykorzystania przez autorów tekstów metafory konceptualnej, a ściślej rzecz ujmując – całego złożonego systemu metafor, funkcjonującego wokół analizowanych antroponimów. Siła oddziaływania metafory konceptualnej jest niezwykle istotna. Nie bez powodu autorzy fundamentalnej dla rozwoju językoznawstwa kognitywnego monografii *Metafory w naszym życiu*, George Lakoff i Mark Johnson, zwrócili uwagę, że procesy myślenia są w głównej mierze metaforyczne, wskazując na to, że ludzie wprost żyją w świecie metafor, nie zauważając ich na co dzień, ale

⁶ Mariusz Rutkowski, „Nazwy własne w strukturze metafor pojęciowych”, *Onomastica* 61 (2017), 2: 103.

⁷ Aleksander Kiklewicz, „Znaczenie jednostki leksykalnej a tekst precedensowy”, *Język Polski. C 2* (2020): 20–21, dostęp 5.05.2023, <https://jezyk-polski.pl/index.php/jp/article/view/272>.

⁸ Georges Kleiber, *Semantyka prototypu. Kategorie i znaczenie leksykalne*, przeł. Bronisława Ligara (Kraków: Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych „Universitas”, 2003), 65.

podświadomie i aktywnie posługując się nimi, co z kolei przekłada się na percepcję rzeczywistości i określone działania⁹.

Relacjonowanie w mediach tak złożonej kwestii, jak zmieniająca się sytuacja w przebiegu konfliktu zbrojnego, mające miejsce w atmosferze strachu społeczeństwa przed rozprzestrzenieniem się działań wojennych na kolejne terytoria, rzeczywistość wymagało i wymaga stosownego przedstawienia, w czym pomaga „rozumienie i doświadczanie pewnego rodzaju rzeczy w terminach innej rzeczy”¹⁰. Na postrzeganie zaistniałej sytuacji zagrożenia z innej perspektywy niewątpliwie miały wpływ biblijne antroponimy *Dawid* i *Goliat*. Celem zobrazowania sytuacji za ich pomocą było oswojenie rzeczywistości, złagodzenie poczucia strachu i zagrożenia w społeczeństwie, a jednocześnie wzbudzenie i wzmocnienie / danie nadziei na możliwość skutecznej obrony Ukrainy pomimo obiektywnej przewagi Rosji. Analizowane antroponimy pojawiały się przykładowo w nagłówkach prasowych, por. „Czy Ukraina ma szanse w starciu z Rosją? Na papierze to pojedynek Dawida z Goliatem” (24.02.2022), „Jak ukraiński Dawid walczy z rosyjskim Goliatem” (22.02.2023)¹¹ itp.

Należy zaznaczyć, że często metaforyczne użycie onimów wiąże się z utratą przez nie głównej ich funkcji, a mianowicie bezpośredniego powiązania nazwy z denotatem, co w literaturze onomastycznej jest uznawane za mechanizm apelatywizacji, w wyniku której powstaje nowa jednostka, funkcjonująca równoległe z nazwą. Mariusz Rutkowski przekonuje jednak¹², że w pewnych użyciach nazw własnych związek denotacyjny jest zachowany w mniejszym lub większym stopniu, a nowa jednostka leksykalna nie powstaje. Mamy wówczas do czynienia z wtórnym użyciem nazwy własnej w funkcji innej niż onimizacja. Do tego mechanizmu badacz proponuje przypisać termin *deonimizacja*.

W przypadku zastosowania w tekstach biblijnych imion *Dawid* i *Goliat* mamy do czynienia ze zjawiskiem osłabienia (ale nie zerwania) związku z prymarnymi denotatami na rzecz nowych denotatów bez zmiany postaci formalnej jednostek oraz z zachowaniem atrybutu *proprium*. Niezależnie od metaforycznego i metonimicznego użycia analizowane nazwy (choć o zmienionym zakresie referencjalnym) nadal należą do proprialnej sfery języka. Rutkowski nazywa podobne zjawisko wtórną apelatywną interpretacją nazw własnych w tekście (kontekście).

Początkowe użycie biblijnej metafory w tekstach dotyczących dysproporcji w potencjale militarnym w miarę upływu czasu przerodziło się w struktury o potencjalnie bardziej złożonej konceptualizacji. Przykładowo, w tytule artykułu prasowego „Po roku wojny

⁹ George Lakoff, Mark Johnson, *Metafory w naszym życiu*, przeł. Tomasz P. Krzeszowski (Warszawa: Wydawnictwo Aletheia, 2010), 29–32.

¹⁰ Tamże, 31.

¹¹ Maksymilian Dura, „Jak ukraiński Dawid walczy z rosyjskim Goliatem”, dostęp 20.09.2023, <https://defence24.pl/sily-zbrojne/jak-ukraiński-dawid-walczy-z-rosyjskim-goliatem-raport>.

¹² Rutkowski, *Nazwy własne*, 27–29.

rosyjski Goliat ma podbite oko. Co planuje generał Surowikin?”¹³ (3.01.2023) znajdziemy odwołanie do hipotetycznego (i teoretycznie prawdopodobnego, ale jednak nie faktycznego) atrybutu opisanej w Starym Testamencie sytuacji.

Niektóre sformułowania odnosiły się też do dość efemerycznych (choć niezwykle istotnych) elementów konfrontacji *Dawida* i *Goliata*, por.

“Russia is in the 15th month of what they thought would be a three-day war,” Admiral **Rob Bauer**, chairman of NATO’s military committee, said in Brussels on Wednesday.

“Goliath is wavering. And that is because David has shown immense resilience and tactical brilliance supported by 50 nations around the world,” Bauer added¹⁴.

W powyższym przekazie wyeksponowana została bardzo określona cecha: zaskoczenie *Goliata* po otrzymanym ciosie, zachwianie równowagi zarówno w sensie dosłownym, jak i przenośnym (fizycznym i psychicznym). W wypowiedzi znalazło się też uzasadnienie, czyli pochwała postawy, oporu i strategii Ukrainy (a zatem tak naprawdę uzasadnienie, dlaczego onim *Dawid* odnosi się do Ukrainy – zostały wymienione konkretne cechy).

W polskim przekazie obrazowa wypowiedź admirała została przekazana przykładowo w następujący sposób:

„Rosja jest w 15. miesiącu wojny, która miała potrwać trzy dni – wskazywał w śróde w kwaterze głównej NATO przewodniczący Komitetu Wojskowego Sojuszu Północnoatlantyckiego admirał Rob Bauer. – Goliat się chwieje, bo Dawid wykazał się wyjątkową odpornością i kunsztem taktycznym – ocenił”.

Jak podkreślił Bauer, wysiłek wojenny Ukrainy jest wspierany przez 50 krajów z całego świata. – Sojusz wszedł w nową erę obronności zbiorowej. Nie tylko wspólnie bronimy fizycznego bezpieczeństwa miliardów ludzi i 31 krajów, ale też wartości demokratycznych, które cenimy – wskazał¹⁵.

Przytoczony wyżej fragment o wsparciu militarnym Ukrainy stanowił bazę do manipulacyjnych wypowiedzi rosyjskiego propagandyisty Romana Golovanova w rosyjskich mediach. Wykorzystując techniki perswazyjno-manipulacyjne, podjął on próbę zmiany międzynarodowej narracji, bazującej na odniesieniu do biblijnej przypowieści o starciu

¹³ Piotr Łukasiewicz, „Po roku wojny rosyjski Goliat ma podbite oko. Co planuje generał Surowikin?”, *Polityka*, 3.01.2023, dostęp 20.05.2023, <https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/swiat/2195238,1,po-roku-wojny-rosyjski-goliat-ma-podbite-oko-co-planuje-gen-surowikin.read>.

¹⁴ NATO top admiral on Russia’s war on Ukraine: ‘Goliath is wavering’ DPA WORLD Published May 10, 2023, dostęp 20.06.2023, <https://www.anews.com.tr/world/2023/05/10/nato-top-admiral-on-russias-war-on-ukraine-goliath-is-wavering>.

¹⁵ „Szef Komitetu Wojskowego NATO: Sojusz wszedł w nową erę obronności zbiorowej”, dostęp 21.06.2023, <https://tvn24.pl/swiat/szef-komitetu-wojskowego-nato-admiral-rob-bauer-sojusz-wszedl-w-nowa-ere-obronnosci-zbiorowej-7106184>.

niezwykle różniących się pod względem fizycznym i moralnym przeciwników, niosącej również ewaluację postępowania. Była to próba zmiany postrzegania agresora jako ofiary za sprawą zamiany odniesień referencjalnych w stosunku do uczestników konfliktu. Wspomniana wypowiedź w języku rosyjskim brzmiała następująco:

Сколько мы говорили о том, что это параллели такие между битвой Давида и Голиафа? Сам Зеленский, кстати говоря, тогда вылез и сказал, что «мы находимся в сражении как Давид и Голиаф». Только он себя ставил на место Давида, но это абсолютно не так. Как и всё, что говорит этот террорист-наркоман.

Давид в этом случае – Россия, потому что против нас минимум 50 стран. 50 стран со всем своим вооружением, своими комплексами и своими поставками. А какой был итог сражения Давида и Голиафа? Давид сначала камушками по здоровому лбу Голиафа накидал. А потом, когда тот пал - выхватил его же меч. И его же мечом отрубил голову. И понес царю Саулу в Иерусалим голову Голиафа. Когда-то глава этого маленького наркоманского Голиафа тоже будет пронесена, а другого выхода нет из всего этого нет. Идёт серьёзная война¹⁶.

Zwolennik Kremla, nawiązując do wcześniejszej wypowiedzi Bauera i odnosząc się do zaistniałej sytuacji kontekstowej, wskazał, że „Dawidem w tej sytuacji jest Rosja” i użył onimu *Dawid* kilkakrotnie: w połączeniu *Dawid* i *Goliat* oraz dla przedstawienia zarysu opowieści biblijnej. Komentator jednak wyraźnie unikał porównania *explicite* Ukrainy do *Dawida*, ponieważ mogłoby to sugerować akceptację narracji międzynarodowej. Należy podkreślić, że w rosyjskiej narracji odwróconych ról autor wypowiedzi nie zastosował również bezpośredniego odniesienia onimu *Goliat* do Ukrainy. Nie użył stwierdzenia, że Ukraina to *Goliat*. Propagandysta porównał natomiast przywódcę Ukrainy Wołodymyra Zełenskiego do Goliata, ale aby zniwelować nasuwające się skojarzenie z siłą i przewagą fizyczną, onim został użyty podczas wypowiadania bezpośredniej groźby pod adresem Zełenskigo, a w warstwie leksykalnej poprzedzony dwoma określeniami: *маленький* i *наркоманский*, por. „Когда-то глава этого маленького наркоманского Голиафа тоже будет пронесена”. Pierwszy z przymiotników *маленький* w cytowanym fragmencie nie jest neutralny, lecz posiada nacechowanie negatywne i może być rozumiany zarówno dosłownie, jak i w przenośni – jako słaby, nic nieznaczący. Określenie może mieć związek z cechami terytorialnymi obu krajów, a może odnosić się konkretnie do walorów fizycznych prezydenta Ukrainy¹⁷. Należy zaznaczyć, że w tłumaczeniu na język polski przymiotnik *маленький* mógłby być przetłumaczony za pomocą kilku odpowiedników. Po pierwsze – jako *mały*, jeśli uwzględnimy tylko potoczny charakter wypowiedzi, gdyż w języku rosyjskim użycie

¹⁶ Roman Golovanov, „Telegram Messenger”, dostęp 29.06.2023, <https://t.me/s/romagolovanov?before=11662> (tłumaczenie własne – J.J.).

¹⁷ *Słownik języka polskiego, Poradnia PWN*, dostęp 29.06.2023, <https://sjp.pwn.pl/poradnia/haslo/nieznaczący;8491.html>.

zdrobnień może być wyłącznie markerem stylu. Po drugie – jako *malutki/maleńki/maluśki*, być może trafniej, ponieważ są to podwójne deminutywa, które w przywołanym kontekście powodują spotęgowanie wartościowania *in minus*.

Drugi przymiotnik *наркоманский*, który dla oddania sensu lepiej przekazać w tłumaczeniu za pomocą przydawki rzeczownikowej *narkoman* albo też *ćpun* ze względu na pejoratywne wartościowanie, ma na celu wzbudzenie w odbiorcach niechęci oraz innych negatywnych skojarzeń odnośnie do wizerunku osoby, w stronę której przekaz jest kierowany, oraz jej postępowania. W tym wypadku celem nadawcy było zdyskredytowanie przywódcy Ukrainy w oczach społeczności międzynarodowej.

Nazywanie Włodymyra Zełenskiego wprost terrorystą i narkomanem to przykład etykietkowania, uniemożliwiającego w pewnym stopniu prowadzenie merytorycznej dyskusji. Jak pisał Jerzy Bralczyk w odniesieniu do perswazji politycznej, klasycznym działaniem „jest przydawanie bytom i ludziom (najczęściej przeciwnikom) stygmatyzujących etykietek, w których przewaga konotacji nad denotacją ma wywołać odpowiednie (w przekonaniu nadawcy) nastawienie do tak nazywanego obiektu”¹⁸. Przywołane etykiety mają charakter deprecjacyjny. Według Małgorzaty Majewskiej, etykiety, podobnie jak wyzwiska i epitetowanie, należą do prototypowych aktów deprecjacji o niepodważalnej skuteczności, chociaż nie są *de facto* najbardziej udanymi aktami deprecjacji ze względu na brak zawoalowania intencji i ujawnienie rzeczywistego stosunku nadawcy do odbiorcy¹⁹. W omawianym przypadku liczy się jednak prostota odbioru. Akt językowego znieważania czy też szerzej akt deprecjacji językowej²⁰ ma obniżyć rangę prezydenta Ukrainy w taki sposób, aby nie tylko nadawca komunikatu usytuował się w pozycji wyższościowej wobec obiektu ataku werbalnego, ale aby również odbiorcy masowi wypowiedzi propagandyści mogli przyjąć taką pozycję.

W przywołanym wyżej nowym otoczeniu kontekstowym z założenia miał powstać odmienny, odpychający obraz postaci, obraz znacznie odbiegający od biblijnego pierwowzoru, z akcentem na inne cechy, inne zagrożenia. Golovanov świadomie unikał bezpośrednich porównań i eksplikacji w warstwie leksykalnej, gdyż doskonale zdawał sobie sprawę z potęgi słowa w przekazie medialnym, z wagi konotacji, wynikających z użycia biblijnych antroponimów, z ich wymiaru aksjologicznego. Odbiorcy wypowiedzi w pewnym momencie mogą pogubić się w interpretacji, kto w konflikcie reprezentuje dobro, a kto zło, co ma kluczowe znaczenie dla wartościowania. Oczywiście było to świadome działanie z jednoczesnym wykorzystaniem różnych strategii manipulacyjnych, takich jak personalny atak słowny z użyciem niewybrednych epitetów, stosowanie groźby czy manipulacja autorytetem.

¹⁸ Jerzy Bralczyk, *O języku polskiej polityki lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych* (Warszawa: Wydawnictwo „Trio”, 2003), 77.

¹⁹ Małgorzata Majewska, *Akty deprecjonujące siebie i innych. Studium pragmatyngwistyczne* (Kraków: Wydawnictwo Universitas, 2005), 16–17.

²⁰ Anna Czelakowska, „Kilka uwag o aktach językowego znieważania”, *Język Polski* 1 (2006): 20–26, dostęp 19.07.2024, <http://mbc.malopolska.pl/dlibra/plain-content?id=34645>.

Odwroćcie narracji miało na celu zmodyfikowanie aksjologii odbiorcy. Według Grażyny Habrajskiej, celem działania manipulacyjnego jest ingerencja w hierarchię promowanych wartości w taki sposób, by ukryć wartości niekorzystne dla nadawcy, a na plan pierwszy wysunąć korzystne. Ponadto oddziaływanie nadawcy na odbiorcę jest niejawnie, działa głównie na podświadomość i polega na przeniesieniu wartości preferowanych przez nadawcę do podświadomości odbiorcy²¹.

Oddzielną kwestią pozostaje przedstawienie fragmentów wypowiedzi Golovanova w polskich serwisach informacyjnych ze względu na konieczność porównania relacji z perspektywy działalności przekładowej. W procesie tłumaczenia z racji różnic w systemach językowych analizowane jednostki *Dawid* i *Goliat* niejako automatycznie znalazły się w innym otoczeniu kontekstowym bliższym i dalszym. Ponadto treść wiadomości o wystąpieniu rosyjskiego propagandysty przekazano w nieco inny sposób ze względu na „przekaz z przekazu”, tzn. przekaz oparty nie tyle na bezpośredniej wypowiedzi, ile na zamieszczonej na Twitterze przez amerykańską dziennikarkę Julię Davis relacji o wydarzeniu w prokremlowskim programie telewizyjnym, por.

@JuliaDavisNews

Meanwhile in Russia: the host of Solovyov Live, Roman Golovanov, argued that President of Ukraine Volodymyr Zelensky should be beheaded and anyone in Russia who is rooting for Ukraine should be killed. He said that Russia is David and Ukraine is Goliath. <https://youtube.com/watch?v=bwR330>²².

W rezultacie niektóre fragmenty zostały przekazane dosłownie, a inne już w wersji po interpretacji, dokonanej przez dziennikarkę. Dodatkowo w tekstach pojawiły się komentarze odautorskie z wartościującymi negatywnie zachowanie propagandysty określeniami. Zmiana jest najbardziej widoczna w kwestii eksplikowania porównania Ukrainy do Goliata, które w rosyjskiej wypowiedzi nie padło bezpośrednio, natomiast pojawiło się w komentarzu Julii Davis. Z niektórych tłumaczeń można wywnioskować, że mamy tu do czynienia już z interpretacją i perswazją w przekazie, z innych niekoniecznie, por.

Skandaliczne sceny w rosyjskiej TV. Propagandzista zażądał „głowy” Zelenskigo (7.05.2023)

Kremłowski propagandzista Roman Gołowanow, występując w telewizji, próbował używać starotestamentowej interpretacji, aby uzasadnić agresję Rosji na Ukrainę. – To Rosja jest Dawidem, a Ukraina Goliatem. Sam Zełenski tak powiedział, tylko że on

²¹ Grażyna Habrajska, *Perswazja i manipulacja w komunikacji. Wybrane zagadnienia* (Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2020), 75.

²² Brendan Cole, *Russian State TV Host Calls for Zelensky's Beheading: 'No Other Way'*, published May 06, 2023, dostęp 7.10.2023, <https://twitter.com/JuliaDavisNews/status/1654629200454643715>, <https://www.newsweek.com/russia-ukraine-zelensky-golobanov-solovyov-beheading-1798822>.

siebie stawiał w roli Dawida. A to absolutnie nie tak – mówił Gołowanow w programie Władimira Sołowiowa, który nazywany jest medialnym żołnierzem Putina.

Biblijne porównania w prokremlowskiej telewizji

„Tymczasem w Rosji: gospodarz Sołowiow Live Roman Gołowanow argumentował, że prezydent Ukrainy Wołodymyr Zeleński powinien zostać ścięty, a każdy w Rosji, kto kibicuje Ukrainie, powinien zostać zabity. Powiedział, że Rosja to Dawid, a Ukraina to Goliat” – napisała na Twitterze Julia Davis, amerykańska dziennikarka, która od miesięcy informuje o kolejnych kłamstwach głoszonych w proputinowskiej telewizji. To ona zamieściła fragment nagrania z programu²³.

Natomiast w serwisie WP.pl informacja o tym została przekazana w taki sposób:

Gołowanow stwierdził, że głowa prezydenta Ukrainy Wołodymyra Zeleńskiego powinna zostać ścięta, a śmierć powinien ponieść każdy, kto kibicuje Ukrainie.

– To Rosja jest Dawidem, a Ukraina Goliatem. Sam Zeleński tak powiedział, tylko że on siebie stawiał w roli Dawida. A to absolutnie nie tak – przekonywał kłamliwie Gołowanow.

Rosyjski propagandzista zapędził się na wizji

Komentator Kremla odniósł się w ten sposób do opowieści o dwóch postaciach z biblijnej Księgi Samuela. Opowiada ona o walce oddziałów Filistynów z Izraelitami. Przed walną bitwą w Dolinie Terebintu miała się odbyć indywidualna potyczka najlepszego filistyńskiego wojownika, niepokonanego od 40 dni wojny, Goliata, z reprezentantem Izraelitów.

Z potężnym i mocno uzbrojonym wrogiem postanowił walczyć młody pasterz Dawid. Walka trwała krótko – młodzieniec wykorzystał procę i kamieniem ugodził przeciwnika w czoło. Gdy ten padł, Dawid odciął głowę przeciwnika jego własnym mieczem. Izraelici zwyciężyli, Dawid stał się bohaterem, a później królem.

Teraz znów zwyciężyć ma – jak przekonywał sługa Putina – ta szlachetniejsza i skromniejsza strona, którą według propagandy Kremla jest Rosja.

– Przeciwno nam stoi 50 państw, ze wszystkimi swoimi przekonaniem, kompleksami, wróżbami – mówił beczelnie Gołowanow.

– Oni chcą bić się z nami aż do centrum Moskwy. Każda nasza obrona budzi wściekłość. Oni chcą przedefilować po Placu Czerwonym – denerwował się propagandzista.

Dodał, że przeciwnika trzeba „unicestwić jako terrorystę”, nie szczędząc też tych, którzy stają po stronie Ukrainy²⁴.

²³ *Skandaliczne sceny w rosyjskiej TV*, dostęp 2.07.2023, <https://wiadomosci.onet.pl/swiat/propagandzista-kremla-chce-glowy-zelenskigo-uzyl-biblijnego-porownania/c4j11lt>.

²⁴ Barbara Kwiatkowska, *Rosyjski propagandzista zapędził się na wizji. Żądał głowy Zeleńskiego i śmierci wszystkich sprzyjających Ukrainie*, dostęp 5.07.2023, <https://wiadomosci.wp.pl/rosyjski-propa>

Jak można zauważyć, wypowiedź oryginalna została sparafrazowana, zinterpretowana, intertekstualne onimy zostały użyte w inny sposób, zmieniono akcenty semantyczne, intencję autora wypowiedzi, puenta stała się tezą wyjściową. Serwisy skupiły się na groźbach wobec Zełenskigo. Przywołane fragmenty tłumaczonych tekstów obrazują, w jaki sposób przypisanie biblijnych antroponimów innym denotatom, użycie ich w innym otoczeniu kontekstowym, wynikającym z przekazu ze źródeł wcześniej tłumaczonych, może wpłynąć na recepcję informacji i postrzeganie opisywanej sytuacji przez odbiorców finalnych. Jak stwierdziła Alicja Pstyga, komunikacyjna równowartościowość medialnych dwutekstów prasowych w praktyce nie zawsze zostaje zachowana, ponieważ „[k]onteksty międzyjęzykowe i międzykulturowe, w które wpisuje się przekład, mogą [...] wpływać na obraz realnych zdarzeń zawartych w komunikatach medialnych, przedstawiając je z innego punktu widzenia i tworząc własną (zmodyfikowaną) wizję świata przedstawianego, podporządkowaną oczekiwaniom własnego odbiorcy”²⁵.

Nieadekwatność przekazu, wynikająca z działalności translatorskiej, można zaprezentować również na kolejnym przykładzie, fragmencie wypowiedzi Wołodomyra Zełenskigo na 59. Konferencji Bezpieczeństwa w Monachium (17.02.2023), który w jednej z opublikowanych polskich wersji zabrzmiał następująco:

Kończąc wypowiedź, zabiegający o wsparcie militarne na forum międzynarodowym prezydent powiedział:

– Dawid pokonał Goliata nie dzięki temu, że go namówił do odstąpienia od walki. Pokonał go odwagą, pokonał go w walce, dzięki temu, że miał broń. Odwagi nam nie brakuje, natomiast proca musi być wzmocniona – dodał²⁶.

Początek przywołanego fragmentu tłumaczenia różni się na tyle znacząco od oryginału, że powinniśmy tu raczej mówić o interpretacji/reinterpretacji sensu. Tekst wypowiedzi Zełenskigo w języku angielskim ma bardziej zdecydowany i mocniejszy wydźwięk, również ze względu na strukturę składniową w postaci krótkich zdań, por.

David defeated Goliath not by the power of conversation, but by the power of his actions. By courage and sling.

gandzista-zapedzil-sie-na-wizji-zada-glowy-zelenskigo-i-smierci-wszystkich-sprzyjajacych-ukrainie-6895038147783424a.

²⁵ Alicja Pstyga, „Konfrontacyjna lektura dwutekstów medialnych (perspektywa dydaktyka)”, *Między oryginałem a przekładem* 1 (2024), 63: 53–71, tu: 54, dostęp 3.05.2024, file:///C:/Users/Jola/Downloads/04-Pstyga-Tekstowy-swiat-oryginału-i-przekładu-konfrontacyjna-lektura-dwutekstow-medialnych.pdf.

²⁶ Wołodomyr Zełenski, „Dawid nie pokonał Goliata namawiając go, by odstąpił od walki”, *Rzeczpospolita*, dostęp 17.02.2023, <https://www.rp.pl/konflikty-zbrojne/art37980941-zelenski-dawid-nie-pokonal-goliata-namawiajac-go-by-odstapil-od-walki>.

Courage is what we have. There is enough of it. Not only in Ukraine, but in our entire coalition of victory.

The sling should get stronger.²⁷

[Dawid pokonał Goliata nie siłą (mocą/potęgą) rozmowy (perswazji/negocjacji), ale siłą swych czynów (działań). Dzięki odwadze i procy.

Odwaga jest tym, co mamy. Jest jej wystarczająco dużo. Nie tylko w Ukrainie, lecz w całej naszej koalicji zwycięstwa.

Proca powinna zostać wzmocniona]²⁸.

Nawet uwzględniając kontekst oraz szerokie ramki decyzji translatorskich tłumacza, trudno uznać za adekwatne tłumaczenie frazy *David defeated Goliath not by the power of conversation* jako *Dawid nie pokonał Goliata namawiając go, by odstąpił od walki/że go namówił do odstąpienia od walki*, tym bardziej że znajduje się ona w tytule publikacji. To nadinterpretacja wypowiedzi źródłowej, odnosząca się dodatkowo do perspektywy agresora i jego dobrej woli zaprzestania działań militarnych, a takich elementów sensu nie odnajdziemy w wypowiedzi Zelenskiego. Którykolwiek z możliwych do przyjęcia wariantów tłumaczeniowych, czyli *Dawid nie pokonał Goliata siłą rozmowy, siłą perswazji, mocą rozmowy, potęgą konwersacji*, zdecydowanie bardziej odpowiada intencji autora tekstu wyjściowego.

Zaprezentowane antroponimy *Dawid* i *Goliat* posiadają ogromny potencjał konceptualizacyjny ze względu na związek z powszechnie rozpoznawalnym źródłem intertekstualnym i utrwalonym w świadomości odbiorców obrazem sytuacji precedensowej. Biblijna metafora i jej potencjał perswazyjny są atrakcyjnym i efektywnym narzędziem opisu, objaśniania i wartościowania działań obu stron konfliktu zbrojnego w tekstach przeznaczonych dla społeczności międzynarodowej. Omawiane antroponimy jako nazwy-symbole pomagają konceptualizować różne fragmenty rzeczywistości.

Imiona własne o charakterze intertekstualnym pełnią ważną rolę w dyskursie medialnym, ponieważ wokół nich można zbudować cały system metaforycznych porównań. Z jednej strony dzięki temu systemowi, jak pisali Lakoff i Johnson, możemy zrozumieć poszczególne aspekty jakiegoś pojęcia w terminach innego pojęcia. Z drugiej strony systematyczność systemu metafor musi powodować ukrycie innych aspektów tego samego pojęcia²⁹ w przekazach medialnych dzięki możliwości uwypuklenia i aktualizacji kontekstowej. Perswazyjność przekazu wynika już z samych odonimicznych konotacji i nie wymaga dodatkowej eksplikacji werbalnej. Odbiorca komunikatu samodzielnie odtwarza i jednocześnie tworzy w nowym otoczeniu kontekstowym pewne schematy, wynikające

²⁷ „We are all David”: Volodymyr Zelensky’s Speech at MSC 2023 | BR24, dostęp 7.08.2023, <https://www.youtube.com/watch?v=chYIebgMsFA>.

²⁸ Tłumaczenie własne – J.J. (jeden z możliwych wariantów).

²⁹ Lakoff, Johnson, *Metafora*, 37.

z aktywizowanej na bazie słów kluczy wiedzy kognitywnej. Na przykładzie próby zmiany narracji oraz fragmentów tłumaczeń widać wyraźnie, że poprzez odniesienia do różnych sfer i umieszczenie jednostki w określonej pozycji i kontekście można realizować strategię perswazyjną czy manipulacyjną i zmieniać sens przekazywanych wiadomości. Multiplikacja tekstów medialnych, wynikająca z nowoczesnych technik przekazu informacji oraz globalizacji przestrzeni informacyjnej, dodatkowo zwiększa siłę oddziaływania komunikatów.

Bibliografia

- Bralczyk, Jerzy. *O języku polskiej polityki lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych*. Warszawa: Wydawnictwo „Trio”, 2003.
- Czelakowska, Anna. „Kilka uwag o aktach językowego znieważania”. *Język Polski* 1 (2006): 20–26. Dostęp 19.07.2024. <http://mbc.malopolska.pl/dlibra/plain-content?id=34645>.
- Habrajska, Grażyna. *Perswazja i manipulacja w komunikacji. Wybrane zagadnienia*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2020.
- Karaulov, Ūrij. *Russkij ŕzyk i ŕzykovaŕ liĉnost'*. Moskwa: Izdatel'stvo LKI, 1987.
- Kiklewicz, Aleksander. „Język w komunikacji interkulturowej”. *Acta Neophilologica* 16 (2012), 1: 89–103.
- Kiklewicz, Aleksander. „Znaczenie jednostki leksykalnej a tekst precedensowy”. *Język Polski* C 2 (2020): 20–32. Dostęp 5.05.2023. <https://jezyk-polski.pl/index.php/jp/article/view/272>.
- Kleiber, Georges. *Semantyka prototypu. Kategorie i znaczenie leksykalne*, przeł. Bronisława Ligara. Kraków: Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych „Universitas”, 2003.
- Lakoff, George, Mark Johnson. *Metafory w naszym ŕyciu*, przeł. Tomasz P. Krzeszowski. Warszawa: Wydawnictwo Aletheia, 2010.
- Majewska, Małgorzata. *Akty deprecjonujące siebie i innych. Studium pragmatyngwistyczne*. Kraków: Wydawnictwo Universitas, 2005.
- Nycz, Ryszard. „Intertekstualność i jej zakresy: teksty, gatunki, ŕwiaty”. *Pamiętnik Literacki* 81 (1990): 95–116.
- Pstyga, Alicja. „Konfrontacyjna lektura dwutekstów medialnych (perspektywa dydaktyka)”. *Między Oryginałem a Przekładem* 1 (2024), 63: 53–71. Dostęp 3.05.2024. <file:///C:/Users/Jola/Downloads/04-Pstryga-Tekstowy-swiat-oryginalu-i-przekladu-konfrontacyjna-lektura-dwutekstow-medialnych.pdf>.
- Rutkowski, Mariusz. „Nazwy własne w strukturze metafor pojęciowych”. *Onomastica* 61 (2017), 2: 103.
- Rutkowski, Mariusz. *Nazwy własne w strukturze metafor i metonimii. Proces deonimizacji*. Olsztyn: Wydawnictwo UWM, 2007.
- Rutkowski, Mariusz, Katarzyna Skowronek. *Onomastyczna analiza dyskursu*. Kraków: Wydawnictwa AGH, 2020.

Teksty ŕródłowe

- Cole, Brendan. *Russian State TV Host Calls for Zelensky's Beheading: 'No Other Way'*. Published May 06, 2023. Dostęp: 7.10.2023. <https://twitter.com/JuliaDavisNews/status/1654629200454643715>, w: <https://www.newsweek.com/russia-ukraine-zelensky-golobanov-solovyov-beheading-1798822>.
- Dura, Maksymilian. *Jak ukraiński Dawid walczy z rosyjskim Goliatem*. Dostęp 20.09.2023. <https://defence24.pl/sily-zbrojne/jak-ukrainski-dawid-walczy-z-rosyjskim-goliatem-raport>.
- Golovanov, Roman. „Telegram Messenger”. Dostęp 29.06.2023. <https://t.me/s/romagolovanov?before=11662>.

- Komosa, Julia. *Starcie Dawida z Goliatem? Czyli o szansach Ukrainy na odparcie rosyjskiej agresji*. Dostęp 25.02.2023. <https://ine.org.pl/starcie-dawida-z-goliatem-czyli-o-szansach-ukrainy-na-odparcie-rosyjskiej-agresji>.
- Kozłowski, Andrzej. *Czy Ukraina ma szanse w starciu z Rosją? Na papierze to pojedynek Dawida z Goliatem*. Dostęp 28.02.2022. <https://geekweek.interia.pl/militaria/news-czy-ukraina-ma-szanse-w-starciu-z-rosja-na-papierze-to-pojed,niId,5834224>.
- Kwiatkowska, Barbara. *Rosyjski propagandzista zapędził się na wizji. Żądał głowy Zelenskiego i śmierci wszystkich sprzyjających Ukrainie*. Dostęp 5.07.2023. <https://wiadomosci.wp.pl/rosyjski-propagandzista-zapedzil-sie-na-wizji-zada-glowy-zelenskiego-i-smierci-wszystkich-sprzyjajacych-ukrainie-6895038147783424a>.
- Łukasiewicz, Piotr. „Po roku wojny rosyjski Goliat ma podbite oko. Co planuje generał Surowikin?”. *Polityka* 3.01.2023. Dostęp 20.05.2023. <https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/swiat/2195238,1,-po-roku-wojny-rosyjski-goliat-ma-podbite-oko-co-planuje-gen-surowikin.read>.
- NATO top admiral on Russia's war on Ukraine: 'Goliath is wavering'. DPA WORLD. Published May, 10, 2023. Dostęp 20.06.2023. <https://www.anews.com.tr/world/2023/05/10/nato-top-admiral-on-russias-war-on-ukraine-goliath-is-wavering>.
- Skandaliczne sceny w rosyjskiej TV*. Dostęp 2.07.2023. <https://wiadomosci.onet.pl/swiat/propagandzista-kremla-chce-glowy-zelenskiego-uzyl-biblijnego-porownania/c4j11lt>.
- Szef Komitetu Wojskowego NATO: Sojusz wszedł w nową erę obronności zbiorowej*. Dostęp 21.06.2023. <https://tvn24.pl/swiat/szef-komitetu-wojskowego-nato-admiral-rob-bauer-sojusz-wszedl-w-nowa-ere-obronnosci-zbiorowej-7106184>.
- Zelenski: Dawid nie pokonał Goliata namawiając go, by odstąpił od walki*. Rzeczpospolita, 17.02.2023. Dostęp 5.05.2023. <https://www.rp.pl/konflikty-zbrojne/art37980941-zelenski-dawid-nie-pokonal-goliata-namawiajac-go-by-odstapil-od-walki>.
- Zelensky, Volodymyr. „We are all David”: *Volodymyr Zelensky's Speech at MSC 2023 | BR24*. Dostęp 7.08.2023. <https://www.youtube.com/watch?v=chYIebgMsFA>.

Perswazyjność komunikatu medialnego z elementem intertekstualnym

Streszczenie

Celem artykułu jest zaprezentowanie potencjału perswazyjnego nazw własnych w komunikowaniu medialnym. Jakościowa analiza dyskursu w perspektywie onomastycznej została zaprezentowana na przykładzie biblijnych imion *Dawid* i *Goliat*, które zastąpiły nazwy państw uwikłanych w konflikt zbrojny – Ukrainy i Rosji. Obecność biblijnych antroponomów przyczynia się do kształtowania odbioru wiadomości, wartościowania działań obu stron.

Mechanizm oddziaływania metafory konceptualnej zaprezentowano na przykładzie rosyjskiej narracji odwróconych ról z wykorzystaniem analizowanych antroponomów. Potencjał perswazyjny i manipulacyjny biblijnej metafory potwierdzono również w tłumaczeniach fragmentów wypowiedzi zawierających biblijne imiona w polskich serwisach informacyjnych.

Poddane analizie antroponimy pełnią istotną rolę w przekazach medialnych ze względu na odnamiczne konotacje i fakt, że odbiorca komunikatu samodzielnie odtwarza i jednocześnie tworzy w nowym otoczeniu kontekstowym pewne schematy, wynikające z aktywowanej na bazie słów kluczy ramy mentalnej.

Persuasiveness of a media message with an intertextual element

Summary

The aim of this article is to present the persuasive potential of proper names in media communication. A qualitative discourse analysis from an onomastic perspective is presented on the example of the biblical names *David* and *Goliath*, which replaced the names of the countries involved in the armed conflict: Ukraine and Russia. The presence of biblical anthroponyms contributes to shaping the perception of news, valuing the actions of both sides.

The mechanism of the impact of the conceptual metaphor was also discussed on the example of the Russian role reversal narrative using the analysed anthroponyms. The persuasive and manipulative potential of biblical metaphor was also confirmed in translations of excerpts of statements containing biblical names in Polish news services.

The analysed anthroponyms play an important role in media messages due to their naming connotations and the fact that the recipient of the message independently reproduces and simultaneously creates certain patterns in the new contextual environment, resulting from the mental frame activated on the basis of key words.

Cytowanie

Józwiak, Jolanta. „Perswazyjność komunikatu medialnego z elementem intertekstualnym”. *Studia Językoznawcze. Synchroniczne i diachroniczne aspekty badań polszczyzny* 23 (2024): 37–50. DOI: 10.18276/sj.2024.23-03.